

RESSENYA DE *LA RECERCA FOLKLÒRICA: PERSONES INSTITUCIONS*, DE
JOSEP TEMPORAL I LAURA VILLALBA (CURADORS) (INSTITUT
ALACANTÍ DE CULTURA JUAN GIL-ALBERT – GRUP D'ESTUDIS
ETNOPOÈTICS - ARXIU DE TRADICIONS DE L'ALGUER, ALACANT,
2012, 280 PÀGINES)
Vicent Brotons Rico
Universitat d'Alacant

En el marc de la VIII Trobada del Grup d'Estudis Etnopoètics de la Societat de Llengua i Literatura de l'IEC, celebrada a Bocairent (Vall d'Albaida) el 9 i 10 de novembre de 2012, es va presentar aquest volum que recull les actes de la VII Trobada, que tingué lloc a Sitges el 18 i 19 de novembre de 2011, amb el següent eix temàtic vertebrador: «La recerca folklòrica: persones i institucions». El llibre, a cura de Josep Temporal (Universitat de Barcelona) i Laura Villalba (Universitat Rovira Virgili), i dedicat al prestigiós investigador etnopoètic, doctor Josep Maria Pujol, traspassat aquest mateix 2012, recull les 19 comunicacions presentades durant els dos dies de la Trobada per 22 investigadors i investigadores. Aquestes comunicacions es distribueixen en quatre blocs: 1. Dones i folklore; 2. La tasca folklòrica al País Valencià; 3. La tasca folklòrica a Catalunya i 4. La tasca folklòrica a les Illes Balears.

1. DONES I FOLKLORE

Quatre comunicacions componen aquest epígraf. Totes quatre posen en valor i signifiquen la importància de la folklorista com a recopiladora i investigadora en la nostra cultura —i molt especialment a Catalunya— entre finals del segle XIX i la primera meitat del XX.

En «Les aportacions al feminisme de les folkloristes Maria Gràcia Bassa i Maria Baldó», Montserrat Palau (URV) ens aproxima al feminisme burgès de la Catalunya de principis del XX tot connectant-lo a l'Escola d'Institutrius i Altres Carreres per a la Dona, on Rossend Serra Pagès va impartir l'assignatura «Folklore» entre 1901 i 1907 i va exercir una influència determinant en moltes alumnes, dos de les quals —Maria Gràcia i Maria Baldó— esdevingueren remarcables folkloristes, bones

mestres i referents d'un moderat feminisme catalanista, si se'ns permet l'expressió.

Laura Villalba (URV) presenta un estat de la qüestió de la recerca, tant quantitativa com qualitativa, que estan duent a terme en el Departament de Filologia Catalana de la URV sobre folklore i estudis literaris de gènere. En el seu article, «La dona catalana i els estudis folklòrics a principis dels segle XX: recuperant les genealogies perdudes», justifica, estableix el punt de partida, defineix el mètode, avança resultats i assaja unes conclusions provisionals entorn a un treball de buidatge de tretze publicacions o catàlegs catalans, que fins ara han aportat dades sobre 89 dones que en major o menor grau s'han dedicat a la tasca folklòrica.

Segueix el treball de Dolors Llopart (Museu Etnològic de Barcelona) i Roser Ros (Tantàgora i URL), «Dona i folklore. Apunts per a l'estudi del folklore compilat per dones a cavall de finals dels segle XIX i les primeries del segle XX», on revisen un seguit d'institucions i entitats —l'Escola d'Institutrius i Altres Carreres per a la Dona, l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona, el Centre Excursionista de Catalunya i l'Esbart Català de Dansaires— que es mostren com a autèntics catalitzadors de l'acció de recerca folklòrica femenina i que, fins i tot, doten d'un cert sentit d'autenticitat i genuïnitat aquelles investigacions.

La prestigiosa revista dirigida i publicada entre 1928 i 1935 pel gran folklorista Valeri Serra i Boldú (1874-1938), *Arxiu de Tradicions Populars* (ATP), és objecte de l'estudi de Carme Oriol Carazo (URV) que du per títol «L'aportació de les dones folkloristes a la revista *Arxiu de Tradicions Populars*». El resultat d'aquesta recerca ha estat, en termes quantitativus, 53 treballs femenins publicats en ATP i 32 dones autores o col·lectores de materials folklòrics. Com conclou l'autora, «una mostra prou significativa de la important implicació de les dones en el conreu del folklore durant el primer terç del segle XX». O dit d'una altra manera, d'aquest treball, i dels tres referits anteriorment, es dedueix que a Catalunya la recerca, la fixació i l'anàlisi etnopoètica en la primera meitat del segle passat sense el concurs decidit de les dones i les institucions, organismes i publicacions que ho feren possible, seria, tant quantitativament com qualitativa, notòriament més minsa.

2. LA TASCA FOLKLORÍSTICA AL PAÍS VALENCIA

Aquest bloc de quatre comunicacions s'enceta amb el treball que du per títol «Llengua, folklore i ensenyament: una aproximació a l'obra etnopoètica de Josep Bataller Calderón», d'Alexandre Bataller Català (UV). Un breu, apassionat i rigorós article entorn a l'obra etnopoètica del mestre i folklorista Josep Bataller (1940): una obra, per cert, indestruïble de la seua condició d'ensenyant compromès amb el projecte d'Escola Valenciana. La cita textual de la cloenda ho sintetitza perfectament: «[Bataller és] un filòleg empeltat de folklorista, un mestre que investiga a l'aula i que recull tota mena de materials etnopoètics per tal de retornar-los al poble d'on naixen, i molt especialment als xiquets».

La comunicació de Tomàs Escuder Palau, del Grup d'Estudis Etnopoètics de l'IEC, es titula «Els folkloristes voluntariosos de Castelló». Escuder dóna notícia d'un grup d'onze recol·lectors i cercadors folklorístics que desplegaren una intensa activitat en els anys vint i trenta del segle XX, vinculats a la Societat Castellonense de Cultura i ben connectats amb la recerca del Cançoner Popular de Catalunya amb figures de la talla de Joan Amades, Amat Pagès i Nicolau d'Olwer.

«La recerca folklòrica: Joaquim González i Caturla i les seues rondalles» és l'article de M. Jesús Francés (UA) i Anna Francés (UA). Aquestes dues investigadores ens aproximen a la figura del professor alacantí, escriptor, recol·lector i fixador rondallístic, González Caturla (1951). L'obra rondallística d'aquest autor es concreta en dos reculls àmpliament difosos per les comarques meridionals valencianes: *Rondalles de l'Alacantí* (1985) i *Rondalles del Baix Vinalopó* (1987). Francés & Francés conclouen, entre unes altres coses, el gran esforç, tant pel nombre com per l'encert en el model lingüístic triat, que representa el recull i la fixació escrita de les seixanta-vuit rondalles meridionals en un context «ben difícil per les pressions de forces externes diverses».

Joan Borja i Sanz (UA) ens ofereix un extens article entorn a la prestigiosa folklorista catalana Sara Llorens (1881-1954), una de les més significades investigadores d'aquella plèiade de principis del segle XX a què es refereixen les comunicacions del primer bloc. Borja en «Sara Llorens i Carreres i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya: dades a propòsit d'unes *Llegendes Alacantines* inèdites», recorre la interessant

biobibliografia de l'autora per fer, finalment, especial esment dels esdeveniments i les circumstàncies de les *Llegendes Alacantines* inèdites i recollides per l'autora. Acaba la comunicació inspirant-se en l'epitafi de la tomba de Sara Llorens —«Feu que germini el bé que ha deixat»— per anunciar la futura publicació del seu *Llegendes alacantines*.

3. LA TASCA FOLKLORÍSTICA A CATALUNYA

La primera comunicació, que obre aquest conjunt de tres, n'és l'aproximació a la figura de Josep M. Banús, folklorista reusenc del segle XX. Agnès Toda i Bonet (URV) ens ofereix l'article «Josep M. Banús i Sans (1893-1972) i la seva aportació a la recerca folklòrica reusenca», on revisa catorze temàtiques festivocostumistes de Reus que conformaren 75 intervencions radiofòniques en Ràdio Reus entre els anys 1952 i 1953, publicades el 1955 de manera conjunta en el llibre *Del Reus de antaño*.

De nou la folklorista Sara Llorens protagonitza un article: Josefina Roma i Riu (UB) publica «Sara Llorens i les llegendes de les baixades als inferns». El treball, temàticament monogràfic i abordat rigorosament, cerca en les investigacions de Llorens sobre aquesta temàtica narrativa popular i les compara amb les d'altres autors.

Tanca el bloc dedicat a Catalunya el treball de Mònica Sales (URV), «Folkloristes excursionistes: el cas de Ramon Arabia i Solanas». L'autora ens endinsa en la figura de Ramon Arabia (1850-1902) partint del concepte de «folklorista excursionista», lligat indefectiblement al moviment excursionista de Catalunya aparegut i desenvolupat en el segon quart del segle XIX. Un conjunt de notícies sobre aquest binomi (folklore i excursionisme) que va del 1878 al 1891, i unes conclusions sobre la significació d'Arabia —«un gran coneixedor del territori (no només a nivell geogràfic, sinó també patrimonial —material i immaterial)»— clouen l'estudi.

4. LA TASCA FOLKLORÍSTICA A LES ILLES BALEARS

El treball de Tomàs Vibot Railakari (UIB), «Aportació de l'erudit arxiver Estanislau de K. Aguiló als estudis folklòrics», obri l'últim bloc del volum, conformat per vuit comunicacions. Un esbós biogràfic sobre

Estanislau de K. Aguiló (1859-1917), una revisió del seu *eruditisme* cultural i de l'obra, així com també una interessant aproximació als estudis folklòrics de l'autor, amb especial esment a una nova versió del «cant de la Sibila» —article de K. Aguiló de 1902— configuren l'aportació de Tomàs Vibot.

Segueix «Els folkloristes estrangers a les Illes Balears (segles XIX i XX): a la recerca de l'exotisme?», on l'autora, Caterina Valriu Llinàs (GREIB/UIB), revisa l'interés que, entre molts estudiosos europeus i nord-americans dels dos segles passats —en cataloga vint-i-cinc—, va despertar el folklore balear. Remarca, en les conclusions, el caràcter puntual d'aquestes investigacions i l'escassa difusió més enllà dels àmbits acadèmics, com també la diversitat qualitativa i el valor que per als mateixos illencs tenen les perspectives forasteres.

Jaume Guiscafrè (UIB) dedica la seua aportació a Mateu Obrador i Bennàsser (1852-1909): «Mateu Obrador, folklorista». Al llarg de les onze planes que ocupa l'article se'ns descobreix un desconegut folklorista mallorquí que, tot i les diverses dificultats que va tenir per a donar sentit i continuïtat a la trajectòria de recerca i anàlisi, ben caldria avui en dia considerar en la justa dimensió.

Una revista, l'única d'etnografia i folklore de les illes Balears, i el factòtum que la féu possible, Andreu Ferrer i Ginard (1887-1975), són l'objecte de l'article de Margalida Coll Llompart (GREIB/UIB), «La revista *Tresor dels avis* i la tasca d'Andreu Ferrer i Ginard». El mestre, pedagog, humanista, autodidacta en dosis importants i recopilador infatigable, va fer de la revista *Tresor dels avis* una interessant plataforma escrita tant per al seu treball com per a «la motivació permanent de les persones sensibles als temes folklòrics», com diu Margalida Coll. Estem, per tant, davant d'una publicació (la revista) i el seu artífex (Andreu Ferrer) que, com assenyalava l'autora de l'article, reixen a aplicar al folklore català una òptica científica.

De nou la figura d'Andreu Ferrer és objecte d'estudi. En aquest cas en la comunicació presentada conjuntament per Natàlia Sans Roselló i la mateixa Margalida Coll Llompart, totes dues del GREIB/UIB: «Andreu Ferrer i Ginard i les cançons que recollí a Menorca el 1927». De la mà de Sans & Coll ens acostem a l'aportació menorquina duta a terme pel

folklorista Andreu Ferrer per a l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya* i com aquella significativa tasca recopiladora ha fet possible, gràcies a la documentació conservada, treballs de camp comparatius al tombant del segle XX i als inicis del XXI.

Miquel Sbert i Grau (Grup d'Estudis Etnopoètics de l'IEC) dóna complida notícia de l'estudiós mallorquí Sebastià Cardell (1921) en «Un folklorista de Lluçmajor (Mallorca) Sebastià Cardell i Tomàs». La vida i l'obra del mestre, recopilador, analista i escriptor és explicada rigorosament i apassionadament, des de l'admiració, per Sbert, qui conclou el treball qualificant Cardell com «el motor d'una tasca folklòrica i cultural ingent».

Una altra notícia biobibliogràfica és l'article de Pilar Arnau i Segarra (UIB), «Aproximació succinta a Francesc d'Albranca (Francesc Camps i Mercadal), metge i folklorista menorquí». Amb un cert to reivindicatiu de la necessitat d'estudis d'aprofundiment pel que fa a la tasca etnopoètica a Menorca, l'autora posa al nostre abast la interessant trajectòria d'aquest metge —ací no ens referim debades al seu noble ofici— folklorista i ens recorda que, si bé una bona part de la seua obra ha estat publicada, encara queden molts i interessants treballs manuscrits inèdits de considerable vàlua.

El treball que clou el bloc illenc i l'interessant volum de les acte d'aquesta Trobada del Grup d'Estudis Etnopoètics celebrada a Sitges és «Versions eivissenca i mallorquina de la rondalla ATU 1685: "En Pere Bambo" i "Un Festejador" d'Alcover», comunicació presentada per M. Magdalena Gilabert, de la Institució Publica Antoni M. Alcover i el GREIB. Després de referir-se a alguns aspectes de l'enorme trajectòria folklorística de mossén Alcover, l'autora construeix una exemplar comparativa entre les dues rondalles per acabar conclouent que, tot i la diversitat d'elements interns que les enriqueixen i omplim d'originalitat, per separat, totes dues pertanyen inequívocament al tipus ATU 1685: «festejador beneït que demostra així com és amb errors absurds pel fet d'oïbir literalment els consells que li donen».

Comprat i debatut, les 280 pàgines de *La recerca folklòrica: persones i institucions* ens mostren que l'últim quart del segle XIX i tot el XX han estat, malgrat les dificultats de tota mena, un llarg i fructífer període de

recol·lecció i recerca folklòrica al nostre àmbit cultural; i que, amb suports institucionals o sense, amb major o menor formació, amb plataformes impreses o en simples quaderns manuscrits, des del rigor formatiu o des del més pur autodidactisme (però sempre des de la profunda estima per la llengua i la cultura del país), s'ha bastit una sòlida xarxa etnopoètica, indiscutible, que pot nodrir —i de fet ho fa— molts treballs actuals i de futur.